

ДЕЛЕГЕЙ. БО ХУННЕРДЕ

УЛУГ УЖУР-ДУЗАЛЫГ БОЛУУШКУН

Кубаның ССРЭ-де элчининиң интервьюзу

МӨНГЕДЕ

ДИРИГ

Социалист чурттарын солдунары В. И. Ленинниң тураскалына холабштыр лениниң хуннерде хой санның материалдарын парлаан. Оларда лениниң өрөдигиниң өндүрүлүшү дугайы, лениниң партияны ууртулганы-биле чораш, совет уаустун чедип алган алдары тилектеринин дугайы, амы үеде делегейге боюн турар революстун чаартылгалары болгаш социализмин, тайбың күштеринин чедиктеринин дугайы, бүгү делегейде лениниң өрөдигиниң уаг хаара түдүкчү күжүнүн дугайы чугаалап турар. Социалист чурттарын уаустары Ленинниң өлүм чок адыга ымакымын болгаш хундуктелин илередия турарлар.

Я Н В А Р Ъ

ХУРАГАННАРЫ

Михаил Блячир Улуг-Хем районун Жанов атыг төвө-лүндө хойжапал турар. Ам оок колониде малдык массалык оодашкымын илесер берген. Төрүн 131 хойжун 131 хураганга менди доорутуп турар.

Хойжунун кыштаанда чаа кажааны тулап турар. Ол амы-далга кире бөргө чаа малды алаа азырап, дооруктурар.

ЧУРУКА: хойжу М. Блячир.

Барыш-Хемчик районда «Шекпээр» совхозта январь хураганнары менди алдынып турар. Күш-ажалдын Кызыл Туу орденин ээлешкен Ооржак Курсыянын колониде төртүр 300 амы хойжун 68-зи хураганнаа. Чаш төл бүрүн менди алдыган. «Күш-ажалдын шылтар дээр» медальдын ээлешкен Куулар Серээ төртүн 196 хойжун хураганга менди алган.

Тыва АССР-нин Дзун Советинин депутатта К. А. Ооржак төртүн 109 хойжун 109 хураганга алган. Тыва АССР-нин алдары малчыны, Ооржак Доржууну колониде 516 төртүр хойжун 250-н хураганнаа. Чаш төл менди.

Хойжунун колониде четчер хураган ажалкылары амыдалап турар. Төрүн хойга болгаш чаш хураганга бээр мал чедип чурар.

А. ВАГАНОВТУН ФОТОУ.

Өвүр районда «Коммунизмче орук» колхозтун Улаатайда хойжу колониде чаа тулак хураганнап эзелден. Бригадала 2800 амы төртүр хойжун 870-н хураганнаа, оон 873 хураган алдыган. Төрүн хойтарын хураганнаа эки дооруктурар. Октябрь революция орденин ээлешкен Монгуш Намбар-оолдун колониде төртүн 197 хойжун хураганга менди.

Хочун хойжу Куулар Сазымын төртүн 157 хойжун 158 хураган алдыган. Бригадала төртүр хой колониде мал чедип дүжүртүнгөн. Ол болза чолачы Монгуш Кертик-оолдун эрестип ажалын түшкөн.

Мал эрестип ажалын түшкөнүндө дүжүрчүлүк чүүл база бар. Бригадала бижылган чыгыс сүт сөөттүр машина колониде хандырып шылдап турар. Колхоз баштар чер малчынын колониде сүт-биле хандырылган доо-доруу кызыл хойжун салга чурар.

Ч. ИРГИТ.

«Сүт-Хөл» совхозтун Кара-Чырап салбырында 14 колонда 5600 амы хойжун кыштап турар. Бо хүннерде хой хураганнары түлүктөп турар. Баштай төртүн 605 хойжун 610 хураган алдыган.

Хочун хойжу Балык-Назым Ховалтынын колониде төртүн 203 хойжун 211 хураган алдыган. Хураганнар эки дооруктурар.

Д. ОНДАР.

«Тээли» совхозтун Кызыл-Даг салбырынын Куулар бригадалында мүн амы хой хураганнаа. Хойжуну Кужуят Савчик-Мидил, Деспа Хертек, Санжай Шуду, Серен Чыбак-оол, Сарылар Полчун олар төртүн хойжунун хураганнаа менди алган, эки дооруктурар турарлар.

Хойжу колониде мал чедип чурар. Ындыг болза чаа чамдык колониде чарба, суу, дүз болгаш хураган ажалкыларын кедер халаттары негетинип турар.

Г. ЛОПСАН.

СЭКП Төр Комитетинин Чидине секретары эш Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чорук кылды чедери политика болгаш төөгү таламы-биле канчаар-лаа аажок улуг ужуру-дузалыг деп, Кубаның КП ТК-ны кежигүүнү, Куба Республиканың Совет Эвилелинде элчин СЕВЕРО АГПИРЕ ДЕЛЬ КРИСТО СЭТА-ны корреспонденттиңе чугаалаан.

Оок ол аян-чорук эш Фидель Кастроуну Совет Эвилелинде элчин кыш чугула аян-чорукту кылганын соонда болуору ол. Оок ол аян-чорукта бистиң партияларын, чазактарын болгаш улустарымызны аразынга наймалды харылзаларын улам быжылгаларына ийлиги болган.

Л. И. Брежнев биле Фидель Кастроуну Кубага болур ужурашкынынар маексисти-

лениниң идеологияның чайгы-лым чок үндүлүгүнө тургустулган аян-чорукту өзүлүкүн ийи чурт аразынга наймалды улам быжылгал, калбартырып-улам улуг салымшык болур.

Совет Эвилели Кубаның болгаш оок улауунуң өзүлүкүн өңүрү деп чүвени чыгыс эвес удаа балдыккан. Совет Эвилели социалистг ийитиледе тургузарына, бистиң революстун чавалп алымшыкларымыз камгаларымын херээнге бүгү таламы, улуг дууламчыны көргүзүп турары оон херезин болур. Бистер Совет Эвилелин тулуктуулукта билер болгаш эш Фидель Кастроуну ССРЭ-ге аян-чорукунуң тезинде күдүмчүлөр болган мун-мун кижилер аяа боттарынын чалбыштың наймалды болгаш эң-сеткил каттыштырылганын канчаар илереди турганын эки билер бис.

Ам болур куба-совет белик дениелде чугалажымышкынар тайбың болгаш улустарың айбыл чок чоруну быжылга-

лыныңа улуг салымшык болурун чугула болур. Бистер, кубалар, эш Брежневти улустарың ийионал хосталганы дээр, тайбың дээр, социализм дээр чайгыш чок, быжыг-туруштук демиселди деп билер бис.

Бистиң партияларымыз, чазактарымыз болгаш улустарымыз холабштырган аян-чорукта өзүлүкүн наймалды эш Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чорукту улам-на быжылгаларына чигизип турбас. Ол аян-чорук куба-совет бүгү таламын камгалары, калбартырып ийлиги болур. Ындыг калды ажалкыланган хожжун, куба-совет наймалды быжылгалары — империализмге үдүр, тайбың дээр, социализм дээр улустарың демиселин улуг кезеңге чугула салымшык болур.

БЕРЛИН. Ленинниң амы-дурак күжү ССРЭ-ниң болгаш өске-даа социалистг чурттарын кайгамчыктың экономика, культурулу болгаш социал чедиктеринден тодаргай-биле көптүп турар. Ленин империализмге үдүр, делегей революстун өзү-биле чаартыр дээр улустарың демиселин булгуп тугу аларган деп «Нобес дойлола» солун бижээ.

ВАРШАВА. Делегей пролетариатының баштыңыңын өлүм чок номиналды дугайында чүдүлдери төп польша солдунар «Лениниң херээ — мөңгө диирг», «Оон угаан-болды болгаш амы-херээ өндүрүлү» — деп, эзелерип парлаан.

ПРАГА. Январ 21-де Прага солдунары шүптүзү Ленинниң портретин парлаан чүдүлдери үгөн. «Руда права» солун В. И. Ленинниң мөчүн хундуң бээр 50 чыл болганына холабштыр «Мөңгө диирг, тургузуку, тилекчи Ленинни» — деп, улуг эзелги тускай арынын үгөн.

БУДАПЕШТ. «Лениниң аян-биле, ажал-чоруктууламын кижжи төрөлгөстүн, төгүзүндө бүтүн үе-чаа холабшканы» — деп, Венгрияны «Мадьярост» солуну «Ленин дийрг» деп эзелги чүдүлүгө оя-залап демделгээ.

БУХАРЕСТ. Румынияның улустары бүгү делегейни депшайтып болгаш революстун күштерин-биле кады улуг төрөлүк болгаш революстун стра-тиги болгаш «Ленинниң тураскалы хуну хундукте-биле сактып турар» деп «Симтея» солун бижээ.

СОФИЯ. Тайбың кока-хөлбө догунашкыны, улустарың деп эзелгени болгаш империализм, пролетаржы интернационализмниң лениниң политика тилекти келтир болгаш Москвада согулар тилээр алар деп «Рабочество дело» солун бижээ. Чүге дээр, ол политика Совет Эвилелиниң болгаш бүгү социализмге дем каттыштырылганын тилектер чөкүзүңү, тайбың тур-тарын, кижжи төрөлгөстүн хожжудегиниң уузуктарынын болдурубазычы улустарың чүткүдүңге даанып турар.

БЕЛГРАД. Ленин — революстун шимчээшкени болгаш революстун партияның улуг

ССРЭ-ниң ДХМ-ниң КУР-нуң элчин черинге нотазы

Январь 21-де ССРЭ-нин Даптык херектер министрствозунга КУР-нуң элчини Лео Семёновча дараамында нотазы дамыдып берген:

«Совет Социалистг Республикалар Эвилелинде даптык херектер министрствозунга Кымдат Улус Республикамын элчин черинге дараамында чүдүлүк меделгээр айтышкыны алган.

ССРЭ-ниң Пекинде элчин черинин бирги секретары эш В. И. Марченкоу кадай-биле, ийи секретары эш Ю. А. Семёновту кадай-биле болгаш оңу-дурдуку А. А. Колосовту кымдат эрге-чатыргаларын тулап хорулган турганын-биле холабштыр сөөктү хүннерде кымдат эрге-чатыргаларга чыгыс үеде улаа бижиктерин ССРЭ-ниң ДХМ болгаш ССРЭ-ниң КУР-да элчин чери чуртуктуулан.

Ол совет ажалкычылар Москвага чедип келген, оларын канчаар тулап хорулдаарын, оларга күш дөгөн, басты-дорамчыл турганымын дугайын чугаалааннар. Совет элчинин дымлаткан чүдүлүк болгаш өске-даа тамдык факт-барымдалар ол айткырыгы база катан көөрүн оргожук чугула болдурун турар.

Эш В. И. Марченкоу, оок кадайын болгаш эш Ю. А. Семёновту кадай-биле январь 15-те ССРЭ-ниң элчин черинде ыраак эвеске олар «Синь-пiao» гостиницаларда машиналар чынып кел чорду тулап хорууда. Оларын машина иштөөдөн күш-биле ушта тыртып үндүргүлүш, холданып хууду тутуш, боттор-биле карактарын дүм тырткан, кижжи бүрүдүн агым-агы машиналарга хаап алган, сөөктүр аппараттар. Оларын аппараттар кудумчуга дыкка хой

Кымдат тала совет кижилерин күтүп январь 19-та хосталган. Ол-ла күн КУР-нуң ДХМ-ниң нотазын дүрү-ла-лап-биле парлаан болгаш ол Совет Эвилелиниң политиказын таламы-биле хооуунгө чүдүлдери биле долат.

Кымдат улуг дугулаага эзелдерип антисоветтик өңтүк-чөгүлүк үндүлүшкени Совет Эвилелинде улуг политикамын агартып, антисоветтик шовинистик кампанияны улам хөрдөөлөрдө херектат болганын чигизип турбас.

Совет дипломаттары ажалкычылар тулап хорулган, оларын араатанып өзү-биле ажалкыч турганына шийтерип улуг дугулаага ССРЭ-ниң Даптык херектер министрствозунга КУР-нуң элчин черинге меделгээриваан, ол чорук делегей эзелдеринин ийитин-биле хүлээп көрдүңгөн норма-чижектерин эң каржымын-биле үрээни база гуманын чорукка улуг үндүлүшкени болуору айтып турар.

Совет дипломаттары дипломаттың эзелги эң каржымын-биле үрээниң мындг факт-барымдаларын совет тала анаа элчинге болгаш кымдат эрге-чатыргаларын эзелдерип антисоветтик өңтүк-чөгүлүкчүлүк кылды ордалдыжымынның уруктары дээр харысалга КУР-нуң чыгуула доорубу-биле оошкарары бо чымдык январь 17-де болууду меделгээни ССРЭ-ниң Даптык херектер министрствозунга бадтынап турар.

Совет-кымдат харылзалары баксырадып ийиң үндүлүшкени болдурубазычы эрзожук кемчелерин кымдат тала аларын ССРЭ-ниң Даптык херектер министрствозунга малап турар.

Экономика Дүзүлгөсү Чөвүлдүн тургусканын бээр 1974 чылдын январьда 25 чыл болуп турар.

Экономика Дүзүлгөсү Чөвүлдүн амы үеде ажалын дугайын чугаалап бээрин ЭДЧ-нин секретары Николай Васильевниң Фиделесте СЭТА-ны корреспондентин дилгээ.

Экономика Дүзүлгөсү Чөвүлдүн тургусканын — күрүлдер арамында экономика харылзаларымын социализм үезинде тылмыган чаа хейриңиң дүрүн өзүлүкүн тунейи болган. Тургуштуу ийиң экономикамын болгаш политика байддаларын ужурудан ЭДЧ-ни тургузары эрзожон чугула аларган. Делегей ийиң дамын доогуларын сөөктүдө Топ болган Мурууну Чөөн Европаның дыкка хой чурттары социализм хөжүлдүн өрүтүнө кирген, олар дайымда, Совет Эвилели ийиң, чаа улуг чедиктерин болгаш үргөлдөргө болуп үгөн. Оон амында, улус демократияның чурттарың хой үрүзүлүк экономика хөжүлдүн деңгээли өскө түшүп берген эвес турган, деп Н. В. Фиделесте чугаалаан.

1940 чылдын январь 5-8-те Москвада Болгарияны, Венгрияны, Польшаны, Румынияны, ССРЭ-ниң болгаш Чехословакияны төлөөлөкчилеринин чөвүлд хурамы болган, анаа улус демократияның чурттары биле Совет Эвилелиниң экономикамын камгаларын чугаалашкан. Чөвүлд хурамын киржикчилерин чурттары төлөөлөкчилеринден тургустунган Экономика Дүзүлгөсү Чөвүлдүн амы үеде эрзожон төлөөлөкчилерге үндүлгөн тургусканы эрзожук чугула деп, чөвүлд хурамы шийтерилген. Ылганган январь 8 болза социалист чурттарың делегейде эң баштайгы экономикамын организацианың тылмыган хуру болур. 1950 чылда ГДР, 1962 чылдын июнда Мооа, 1972 чылдын июнда Куба ЭДЧ-нин кежигүнери апарган.

25 чыл — төөгүлүк үе эвес хуураа, мында-даа бо арамында экономикамын болгаш эртем-техниктиң кады ажал-

ДЕМ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

(ЭДЧ-ни тургусканын бээр 25 чыл болганын)

ЭДЧ кежигүнери чурттарың национал оруктамын 11,6 хуу эвеске, үлгүлөр бүдүргүлгөсин хемчээл 15 хуу амын боюн турда, сайзырапга келтирилген чурттары оң 8,8 хууга дең болган. Эркин чыгуу баш улуг түрүндөри ЭДЧ кежигүнери чурттарың 1973 чылда планларының чедиктеринин күстөткөргө-лөнү дугайын чугаалап турар.

Оон-биле чегерелештер ЭДЧ кежигүнери чурттарың техника депшайга таламы-биле эң-не чугула алдылар: машина тулауунга, радиоэлектроникага, химия болгаш нефтехимия үлгүлөрүнө, энергетика бүдүргүлгөсүн мурдан турар өздөөлө эвагай болуп турар. ЭДЧ кежигүнери чурттары оң адырлары дүргөн хөжүлдүн ужурунда үлгүлөргө күш-ажалдык бүдүргүлгө чүдүлү ийи чыл дүзүлгөдө 11,6 хуу мөмөй өскөн.

Делегейде күш-ажалдын социализм хууалдамын дыкка дегенде, ол дугайын чурттары арамында салымшалганын өздөөлгөн темпелери херезиле турар. Мындг салымшалгалаар үлгүлөр хөжүлдүн деңгээлинден дүргөн. ЭДЧ кежигүнери чурттары арамында салымшалгаламын 1971—1972 чылдарда 77 миллиард рубль ашкан болгаш ол чылдарда 21,6 хуу өскүдөн. Оон-биле кады машиналары болгаш дерлиги салымшалганы 29 хуу өскөн.

1971 чылдын июнда Экономика Дүзүлгөсү Чөвүлдүн Комитетинин программаны хүлээп алган. Ол программалда аян-чорук чурттарың социализмге экономикамын интеграцияны ийиң уламышкының кол айтырлары айтып чурттарын. Социалистг экономикамын интеграция дөргө ЭДЧ кежигүнери чурттарың экономикамын болгаш аян-чорук партияларының база чазак-

Школаларда БИРГИ ЧАРТЫК ЧЫЛДА

ЯНЗЫ-БУРУ МЕДЭЗЛЕР

Ажыгалага кириген

«Тыва кодээ тууга» трестин № 62 мехколонназынын коллектив Кызылдың дээрбе комбинатынын бирги элчээ элеваторун туудуу дооскаш, күрүнө комиссияга дужааган. Орта 8.150 тонна тараа кирер. Ында ажылчын башня, силос корпусу, насос станциясы, автотенктер болгаш өске-даа объектилерин туудуулар дооскан. Ажыл-ишчилер нийтинге-биле 1 миллион 216 муң рублин туудуу-монтаж ажылдарын кылган.

Элеваторун тараа бол-баазырадыр техниктиг чорудулгазы дозуу-биле механизастаттыг болгаш автоматтатылган.

«Силеватористтер о йт» трестин № 17 туугу пост-дизи. «Спеммельмонтаж» трестин Красноарск туугу-монтаж участогу, «Красноарск-ремонтини» трестин № 624, 628 спецмехколонна-ларын коллективтери эелеватор тударына киришкенер.

В. Романовту ууртканга электромонтажчылар брига-дазы, В. Слободчиковту слесарьлар бригадасы, автома-тика системаларын монтажчы В. Владими-ров, слесарь-сантехниктер Б. Шахов, В. Ташкин бол-гаш өскөдер-даа эки ажыл-лап, объектилерин дооза-рына төлөпту үзүүн кири-генер.

Көдээ ажил-агый университеди

Кызыл хоорай Советинин «Көп-Тей» совхозта көдээ ажил-агый билимдеринин улусу университеди ачыт-тылган. Ында ажил-агый-лыг 35 специализан өөр-өпп, боттарынын экономик-тиг билин бедиттин турар. Ону совхозтуң кол эконо-мист Валентина Игнатье-ва Егорова удуртуп, дык-накчыларга хаы билгилерин бээр даш иням-бүрү темаларга кичээлдерин со-луп кылдыр эмиттерип, ажил-агыйнын амьдарал-мы-биле холбан келген.

Тоску беш чылдын тода-рамычын чылдыга совхоз-туң мал болгаш чер ажил-агыйчыларынын му-рунда салдыган сорулга-нын чедириникин шит-пирээрликте специалистер-ге ол дуалаар.

Мурнакчы чолаачылар

Шагаан-Арыгтын авто-транспорт бұдүрүлгези тос-ку беш чылдын шиттир-лиг чымыла планын ооналзазын ажык күстөк-кө, чаа чылды шыгычы күп-ажыл-биле эгезеэл.

Ажыл-агыйнын дирек-циясы, партия, профвие-лер организациясы бригадалар, тус-тус чолаачылар ара-мында социалисттиг чарыш-ты түндөп үндүргөн.

Борис Алексеевтин удурткан чолаачылар бри-гадасы шыгырап турар. Олар чүгө декабрь оона-лазын беэни 148 хуу кү-үстөкш, 1041 килограмм кымыр-чаар материалды кызыл алган. Бригада бұ-дүрүлгө чарыштын бир-ги чери ээлээн.

Мурнакчы чолаачылар-дын саны чыл келген ту-дун-ла көвүдөп орат.

Чүк сөөртүр таламы-биле А. Боронов, беэни сөөрт-түр машинанын чолаачызы В. Давыденко, автобус чолаачысы В. Абрамов олар социалисттиг чарыш-тын тилекчилери болган-нар.

Авторанспорт бұдүрү-лгезинин ажыл-ишчилери январынын бирги чарты-мын планын ооналзазын чедириники күстөкшөн.

Д. АРАКЧАА.

1973-1974 өөредилге чылы-нын бирги чартында респу-бликанын улус өөредилгезинин органдары, школалар коллек-тивтери партиянын XXIV съездинин улус өөредилге-ниниң таламы-биле шиттир-лерин, СЭКП Топ Комитеди-нин ботгаш СССР-нин Ми-нистрлер Чөвүлелинин бүгү-ниниң ортумак өөредилгеже шилчилген доозар болгаш көдээ школаларын ажыл-лап өскөдөр дугайында доктаал-дарып амьдаралта боттавды-рлар даш элээн амьдарыш кылган.

Бо өөредилге чымында рес-публикада 166 школа ачыл-дап турар. Оон шиттинде 66 ор-тумак, 65 сс чылдын, 25 эге болгаш өске-даа школалар бисте бар. Нити билиш шко-лазырадыр 81 хуузу, школа-ларга берилген 5 муң клас-терлерде турар болгаш, школа-лардагы улус чымындагы улус урууларын өөредилгеже хара-турларына таарымчалыг кыл-дыр тургустунган. Өөредилге чымын эгезиле нити били-тин школаларына 57 муң ажал өөреничинин хулээн ал-ган болгаш план нитизи-биле республикага 100,1 хуу күстөтинген. 1973 чылда сс дугар классты дооскан өөр-өппчилерин 87,3 хууу орту-мак школаларын тоску кла-сында болгаш өске-даа орту-мак ортем боор өөредилге че-рлеринде өөренип кирген. Ке-лжөн болгаш бот-өөредилге-нин школаларга ажил-лап амыктарын хулээн алгы-рынын планы күстөтинген.

Школаларын өөредилге-ма-териалдык базамы билиштин турар. Тоску беш чылдын соонгу үш чымында 5 муң ажал огурутту школа билин-чын ажилталган кирген. Орту-мак болгаш сс чыл школаларында физика, химия, биоло-гия болгаш оон-даа өске ор-темгерге өөредилге кабинет-теринин саны өскөн болгаш нургузат материалдары бол-гаш техниктиг херексидер-биле немей бедиттинген.

Республиканын хой-хөй школа коллективтери белгир-дүрүлгөдөрү үндүргөн: «Көдээ школанын че-диншикин сээч холууда, баш-

кыл деп кыйтарып детки-шиптеп, партия болгаш чаак-тың көдээ школаларында ажал-ды экижидер дугайында ала-сагын салымшыгына карап кызыл күп-ажыл-биле хары-лап турар.

1973-1974 өөредилге чылы-нын бирги чартында респу-бликанын школаларында 488 класс болгаш 684 башкы чүс хуу өөредилгени чедип алган. Өөредилге денселни нитизи-биле 94,2 хуу бооп, эртен өө-редилге чымында бо үеи-биле деңсээр, бир хуу улагаткан. Каа-Хем районунд Ужон-Аксы сс чыл школына, Эржей, Дер-панг, Белбей эге школалары, Бин-Хемини Шивилгач, Ленин-ка, Севи эге школалары, Уаг-Хемини Холчүк эге школа-сында бирги чартык чылды түнүшкөдө чагыр-даа багай үндөштөг өөреникчи чок бооп, чүс хуу өөредилгени берген. Ол ишаш өөредилге таламы-биле бедик түндөлдөрү Тур-ранын № 2 ортумак школа-ны, Суштуу, Төсө-Халын сс чыл школалары, Кызылдын № 7 школыны чедип алганнар.

Туранын № 2 школынын (директору Б. И. Артант) өр-өдөлгөзунин түндөлдөрү ор-тумак чылдык чакы түндөлдөрү-биле ам беэни доожики турар. Школа коллектив бо өөредилге чымында долу өөр-өдөлгөни чедип алар. болгаш өөреникчилерин билишин шынары улам бедилер сору-лашын салган. Өөреникчилерин билиш бедилер дош чүгө кылдыр сен деп айтырып олар өөредилге чымын эгезиле партия болгаш комсо-л хуурааларына чугаалаш-кан. Школа мурнакчыны лек-сиконго ооналгылыг тала-мы-биле проблемалар айтыры-ны өөренип, бо айтыры тала-мы-биле ийи чыл ачылдап тур-ар. Школанын башкылары нитиздерге алымычалыг бел-еткенип, нургузат материал-дарын, техниктиг херексе-дерин үндүрүчү ачылган кел-ген. Бо бүгүчүг түнүшкөдө бирги чартык чылды 350 өөр-өппчидиң чүгө 6 киян багай өөренип, өске ооруге деңсее-рини шыдавалып болгаш 23 башкы чүс хуу өөредилгени

1973-1974 өөредилге чылы-нын бирги чартында респу-бликанын нити билиш шко-ларында 114 өөреникчи чөптү чылдаган чокка өөредилге-нин үзү, школада өөреним-ди берган. Олардын 25 киян Чоон-Хемчик районунд шко-лаларында, 21 киян Кызыл-

баа кичээлгеи салбаан. Ук школалардан биске көзү тур-рар өөреникчилерин билиш чымыс. Моон канды түнүшкөдө үндүрүп болуру? Башкы-лаашкынын денсел чымыс дээрин тодоргай. Черас илчаш чамдык тыва дыл башкылары мурнакчы дүрүлгөдөрү, педа-гогика артемнин соолук че-диншиктерин чедир ажил-ла-вайн турар деп бодаар меп.

Моң мындыг бодалым бар. Тыва дылдын башкылаашкы-нын экижидерге эге класстар-дан эгелер, алдарты совет педагог В. А. Сухомлинский-нин өөредини ажилгаа ча-стырып бооско боор. В. А. Су-хомлинский «Бодусе экс-курсионна кичээлдер» ала-«Улазалдык кичээлдер» деп ажилы совет педагогика-да соолук үедө көскү чери ээлеп турар.

Бодусе экскурсионнар, сел-гүүстөөшкөн, дүрү бөлдүрүштү каракка көзүлдүр хайтарган, эскерини урууларын сакып-сеткини док-лудуруп, хаы боданырине ала-чайгар албадаттар. Мын-ды хайгаралдык соолда В. А. Сухомлинскийн хулэ-ди-биле бедилери портууп, өөреникчилерин чугааладып, көргөз турган. Эге класс өөреникчилери улук эвес хем-

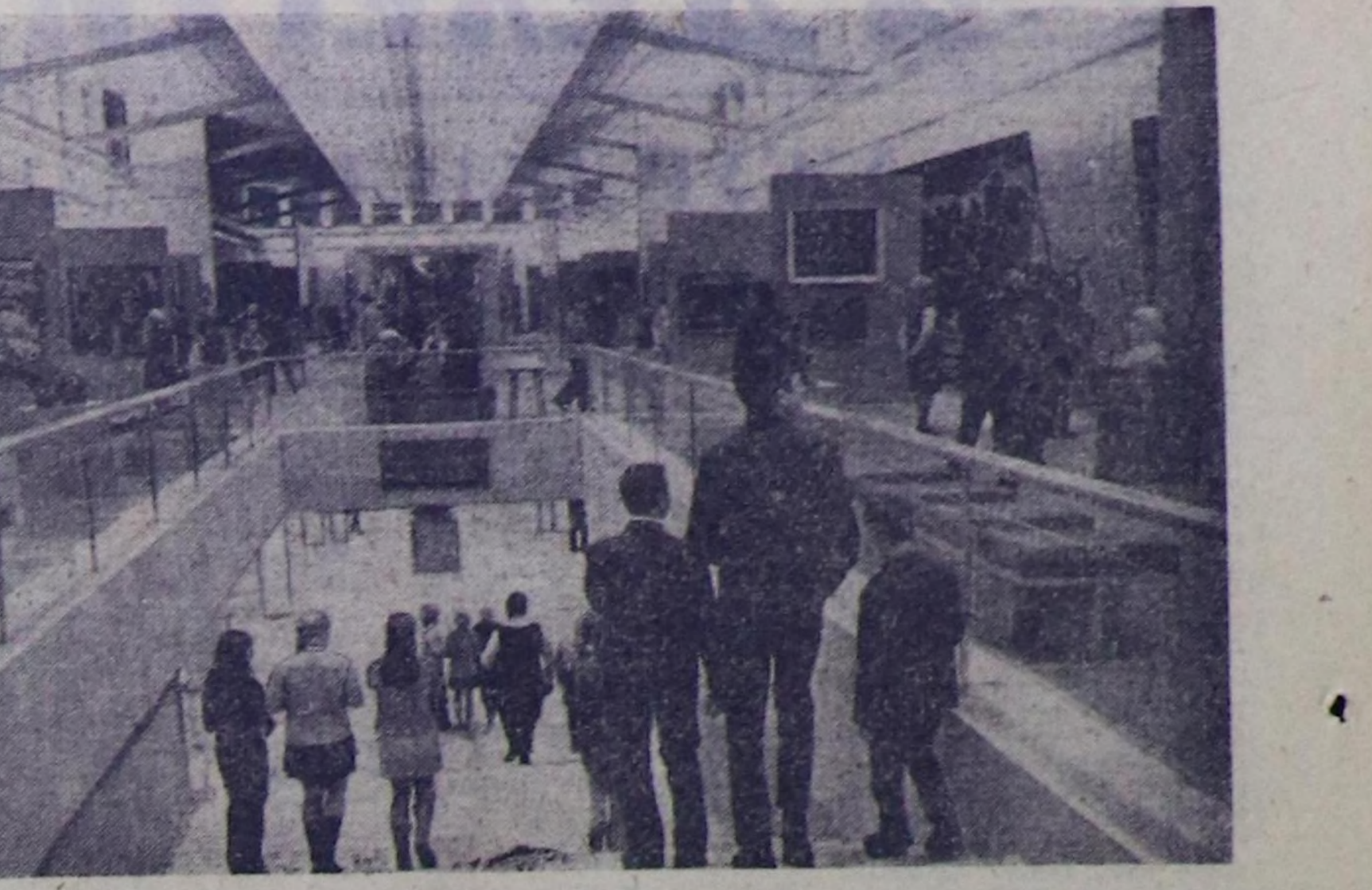
чээлди чогадылар бижир тускый кайдырлашкыч бол-ур. Бодусе эртериниң кичээлдер урууларын тынчы-гыр-салгытыр, эскеринче, хайгаралчал, чечел-мерген болурунга улук салдырып.

Бодалык сөс тулун хайга-ралдыр үндөп, көргөн-бил-тен чүдүрүш чексе-даа улаан мерден билиш тура, боданын өс-биле дамчыдып шыдавал, кидыраанка билиш билбес бооза, ол долу үндөп угаан ажызы бооп шыдавал деп бад-чыктар турар.

В. А. Сухомлинский шыл номчулгага база улук кичээлгеи салып турган. Ылаң-ды эге класстарга шыл ном-чулгагы, техниканың улук кичээлгеи салып, өөреникчи мнутада чексе сөс номчуру-нуң нормазын хылан, клас-стын дашкаар номчулгага ол улук кичээлгеи салып тур-ган.

В. А. Сухомлинский болу-ураын дыл башкыны киян чорюан. Оон ол байлак дүр-жүлганы тыва дыл башкы-лары боттарынын ооналгыч руудулаанын ооналгыч рууду-биле ажилгаар болса, көчүт эки болур ийи.

Н. ДОСТАЕВ, Сары-Сеп школынын башкыны.

Шыдыраа «Оскар» лауреады

Ленинградтың күрүш университетинин студентин Анатолий Карпов 1973 чылдын тергини шыдыраачыны кылдыр салганын. Алаа Шыдыраа Оскар деп тускый шаңдалды тыншыган. Ол хулдугатт шамдык эи баштай дани гротмейстер Бент Ларсен алганын, а соолук беш чылдада Борис Спасский (1968-1969) болгаш Роберт Фишер (1970-1972) лауреаттар болганын шыдыраа согуру алдыггар бил-ди. Ам лауреаттарын данизымда 22 харыг Ленинградтың гротмейстерин адын кирген. Шыдыраа оюнуңуң дыка хөй шитчээлери оон эи бедик түндөлдөрдү болуру баш удуру чугалап турар.

ФИДЕ-нің президентин, делегей чөмбөү чораян Макс Эвио мылча дээ: «Ажык совет гротмейстер шыдыраа ооналгыч дош демиселге чедип нурин шыдыраа делегейи көр апаар: оон салым-чааланым боу-ла ону сөгип турар шыккамыл».

Анатолий Карпов бичиянине, беш харымында-ла шыдыраа-биле тамшыкан. Урада Златоуст хоорайнын бир шко-ламын бирги класстын өөреникчин турган, ол шыдыраа таламы-биле үшкү раарды алган, а он бир харымында мастерге кандидат апарган.

Улук куба шыдыраачы Хосе-Рауль Капабланканын база баштайгы совет делегей чемпиону Михаил Ботвинниктин шиттинин салгытарынын чымылдары эгезеп чорур шыдыраачынын баштайгы өөредилге номынын апарган. Карпов М. Ботвинниктин чүгө сураан дыкшаан эвес, боду-биле база тамшыкан: «Труд деп спорт нитишкенин Топ чөвүлелинин чымына тургускан Ботвинниктин шыдыраа чымылы оо хем чыл өөренип».

Ботвинник биле Капабланка ама чедир Карповтуң ак-мын шыдыраачылар болгаш-деп, оон терерин шыдыраа-ларын эң улук салдыр-калдагылар болган деп бодаар меп.

Фурманын бодалымы азыра, Карпов шыдыраа демисел билдирини таламы-биле Ботвинниктин аныктаанын сагандырар, а ойнарынын стил-биле Капабланката чок-сумар. Шыдыраа делегейде өске-даа хөй-хөй суралгыт кижилер база кычар болган турар.

Юрий КАРЖАВИН, ПМА-ның шыдыраа таймырлаачыны.

Анатолий Карпов элээн каш чылдар иштиле делегейде эи шымыр шыдыраачыларын бирээн деп санатынын турар. Ону дыка хөй специалистер Роберт Фишер-биле түншөл ойнашыкна кандидат бооп ча-лазды деп санап турарлар.

Совет шыдыраачы 1973 чыл-да түншөлү Бугулар бистик куртуң эң дээр оон спорт-менеринин салына кирген шыдыраа «Оскар» эдлел-челчип боу берген. 22 харыг гротмейстер эне шымыр даш маргалааларга дыка хөй кижилерни уткуулан. Ол Мо-сква, Гастинске, Сан-Анто-ниога, Ленинградка, Мадридге болгаш өске-даа хоорайларга делегей маргалааларына бир-ги черини шаңдаларын ча-лап алганын.

Ленинград университетинин экономика факультетинин студентиники ойнаар артамы дыка «экономикти»: ол оюну-нуң соолук көстөрүн нарып эвес, а бодуңуң арга-биле кыла-рын орадалаар.

Анатолий дөрт харыг турда,

Тыва дыл кичээлдеринге холбаштыр ЧУГААГА КАТТЫЖЫП, ДЕТКИВИШААН

Бо чылдын январь 9-га үп-ген «Шыды» башкы И. Эр-тинен тыва дыл кичээлдерин дугайында чүдүп деткин, алаа хамаарыштыр чамдык бодолдарынын аялдерик-сөөн ийи меп.

Тыва дылга бердинтен так-тар сөс, тос чыл мурунда четтир турганы билер бис. Оон соонда тыва дылдың так-тарын чоруту кызырган. Ол чүдүп-биле холбаныптыр дээр-ге, дашкымы дил тактарын киргени-биле болган. Дашкы-нын дылды өөренири база-ла чүгүлэ. Ылчала-даа бо ай-тырыгылы бугу тала-биле өөр-өпп көргөп, Башкылар билиш бедилер институту, Чыра-дышканын министрствозу, ты-ва дылдын ортем ажилдачы-лары ону шиттирлеп көөрү чүгүлэ деп бодаар меп.

Тыва дылга өөреникчилерин билишин чымын, ол ишкын чамдык таварылдага башкылаашкынын күдү де-лелди чүгө тыва дылдың пе-догогика шылаларынын ты-ва-биле таймырлаан болур бе?

Бо айтырыга хамаарыштыр чамдык доора шапаразын-вар база бар. Тускый бадаян каан, амы үедө күштү бооп артын турар тыва дыл про-грамманын чамдык башкылар

Районуңуң таламындап бое

бык болгаш школа удуртук-чудаларын таламындап на-рызы-биле үрен турары көч-чүг ийи эвес.

Бистик Каа-Хем районда Суг-Бааы, Сары-Сеп суурлар-да ийи тыва школа бар. Өске суурларда тыва школалар чок, чүгө эге класстар бар. Ол класстар хары-даа коллек-тив болурулар.

Бистик С. К. Тока атыг школыныс Каа-Хем районунд тыва дыл башкыларынын ме-тодиктиг каттыкылаамы ар-тырынын баазамы болуп тур-ар. Чоокта чаа биске эге класс башкыларынын семина-ры өрткен. Алаа тыва дыл программанын кайтар күс-сетинин турарын база чүгө-лаашкан. Көп-Хаак, Бүрөк-Ак-сы 8 чыл школаларын бир-ги класс башкылары өөредин ортсе чорутур программанын каржымы-биле үрөп, бұдун ай, хары-даа бир удун чыгып хоюлдуп калганы аялдер. Ук башкылар бедетел класстын өөренип темаларын база ка-тал өөренип. Бо хаандыктын кичири чүгө-биле тайды-бырлаары? «Орус дыл про-грамманыдан улук ытгал чок-тур» деп школа директорлары айтылганы берген деп тур-ар.

Бодусе экскурсионнар, сел-гүүстөөшкөн, дүрү бөлдүрүштү каракка көзүлдүр хайтарган, эскерини урууларын сакып-сеткини док-лудуруп, хаы боданырине ала-чайгар албадаттар. Мын-ды хайгаралдык соолда В. А. Сухомлинскийн хулэ-ди-биле бедилери портууп, өөреникчилерин чугааладып, көргөз турган. Эге класс өөреникчилери улук эвес хем-

чээлди чогадылар бижир тускый кайдырлашкыч бол-ур. Бодусе эртериниң кичээлдер урууларын тынчы-гыр-салгытыр, эскеринче, хайгаралчал, чечел-мерген болурунга улук салдырып.

Бодалык сөс тулун хайга-ралдыр үндөп, көргөн-бил-тен чүдүрүш чексе-даа улаан мерден билиш тура, боданын өс-биле дамчыдып шыдавал, кидыраанка билиш билбес бооза, ол долу үндөп угаан ажызы бооп шыдавал деп бад-чыктар турар.

В. А. Сухомлинский шыл номчулгага база улук кичээлгеи салып турган. Ылаң-ды эге класстарга шыл ном-чулгагы, техниканың улук кичээлгеи салып, өөреникчи мнутада чексе сөс номчуру-нуң нормазын хылан, клас-стын дашкаар номчулгага ол улук кичээлгеи салып тур-ган.

Н. ДОСТАЕВ, Сары-Сеп школынын башкыны.

ТҮННӨЛ ЧҮНҮ КӨРҮСКЕНИЛ?

Бин-Хем районунд улус өөредилге кидизинде 1973-1974 өөредилге чымын бирги чартында районунд школаларында өөредилге-кичээлдерин ажилын түндөлдөрүн чугаалашкан. Алаа район чөвүлелиниң келжигерини, шко-лалар директорлары киргичке. Чугаалашкан айтыр та-ламы-биле улус өөредилге кидизинин инспектору Д. К. Додун чүгө чугалаан. Районда нитизи-биле 2980 школа пазылыг уруулар бүгү-ниниң өөредилгезинче хара турту-ган. Бирги чартык чылдын иштинде өөредилгезини шыа-рын, чурму-салгытын экижидериче, бүгү-нини сс чыл өөредилгезинин дугайында Хоойзуу күссөдиринге уланган элэи ажилдар кылдыган.

Күрүнең долу хандырылганында кирген 406 уруулар шупту нитиштарда курттан турар. Школаларына ирмекта чурттан турар 200 кире өөреникчилериниң школаже чедирилгезин ооналзазын. Школаларын материалдык базамы болгаш башкы кар-лардын хандырылгасы оон мурунда чылдардан экижидер. Школаларда удуртулга болгаш өөредилге-кичээлдерин ажилдын ооналзын чаа чадже көдүрүп, башкылар коллективтери партиянын болгаш чаактын шиттирлерин күссөдиринге утландыган.

Оон түндөлдө районунд школаларын өөредилгезинин нити хузуу 96 болганын багай эвес деп демделген болур. Районда 818 өөреникчи чүгө «а», «б» демделгези өөренип турары улук чедирин. Суштун, Өөнтүң 8 чыл болгаш Туранын, № 2 ортумак школалары бедик көргүзүлгөни (98-99 хуу) чедип алган.

Ылчала-даа районда 106 өөреникчи чедир өөренимди бар-ганы башкылар коллективтеринче бар арга-ларын ажилган турган, шудуру ажилдарын дагын турар. Аржаан орту-мак, Сесерган 8 чыл школалары күдү көргүзүлгөни (92 хуу) болганын ала башкылар коллективтеринин суза ажилдаанын херечилеп турар.

Багай өөредилгени өөреникчилерин тынчы көр кол чылдаанын башкыларынын, хөй-нини организациаларын таламындап кичээлдерин ажилын көшкө чоруду, уруу-ларынды хар-назын, аажы-чапын, билин, ө-бүлөзүнө кандыг кичээлдерин алганын, кидыктын байдалы со-нуурган көрбөй, ала-нелер-биле көшкөк харылааа тууду-келгени-биле таймырлаар апаар. Мааца хамаарыштыр бир-чижек. Чоокта чаа Эрбек школамын 6 класстын өөр-өппчидиң Олег Анжалан ол-ла районунд Аржаан школанын өөренири-биле шиттээн. Бо өөреникчи ады артемгерге багай өөредилгени болган. Олентиг чүгө багай өөренип турарын тодоргон көргө, оон кидыктын багай бол-ганын өөренип эртен чүдүрүш эки шиттөдөн аи шыда-вайн турган. Аржаан школынын башкылары оодун оонагый шынарынын билин албай турганы аялдер. Өөр-өппчиги бүрүзү-биле тускый ажилдарын черле чүгүлэ деп, чо-вүлэне база катан демделгез.

Районуңуң улус өөредилге органдарын, хөй-нини ор-ганизациаларын, мурунда амы үендү сорулгазы — «Бодунун нити билиш школанын ажилдар байдалын улум өскөдөр хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш СЭРЭ-ның Министрлер Чөвүлелинин доктаалын удуртулга болдурун агааш эрес-шудуру ажилдары.

Д. АЛЕКСЕЕВ.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ АДРЕСИ: 166700

Кызыл, Шегинкин-Кравченко кудумчуу, бажын № 3, ТЕЛЕФОНАНЫ: Редакторун 24-63, редакторун орадакчыларын 35-24, пропаганда кидизинин 23-54, харысалгалы секретарынын 23-35, партия амырал кидизинин 37-13, култура кидизинин 23-54, көдээ ажил-агый кидизинин 21-47, үлестур кидизинин 22-64, чага кидизинин 41-27, информация баз совет тургузуг кидизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларынын 27-41. Солук белбей барганда 32-75 телефонго долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНӨР
Пар. ама 2. Тираж 15.953. ЧАТЫГ № 494